

Berkové na Jablonném

Panský rod Berků z Dubé se oddělil od rodu Ronovců ve 14. století. Jeho zakladatel Hynek byl významným politikem doby Jana Lucemburského a Karla IV. V rodě se stalo zvykem dávat synům jméno Hynek, což byla domácká podoba jména Jindřich, a to i sourozencům. Orientace v rodě je tedy někdy obtížná. Jména, která zde uvádíme, jsou jména obvykle užívaná historiky a vycházejí z historických pramenů, kde i sami Berkové pro rozlišení jednotlivých osob používali různé jejich přezdívky či určité tvary jména.

Svého staršího syna uvedl Hynek Berka z Dubé rovněž do politiky, mladší, Jindřich Jednooký, se věnoval správě svého majetku. Soustředil ve svých rukou deset panství na Českolipsku. Mezi nimi to bylo i panství Jablonné s městem Jablonné a vesnicemi Kněžice, Heřmanice, Markvartice, Česká Ves a Petrovice. Zakoupil je mezi lety 1383 a 1386 od Haška z Lemberka, který ho oddělil od svého lemburského panství.

V roce 1391 oddělil Jindřich Jednooký své starší tři syny, Hynka Dubského, Jindřicha st. a Jindřicha ml. a převedl na ně svá panství Milštejn a Jablonné (další tři syny pak podělil majetky v roce 1402, asi o dva roky později zemřel). Po krátké době se tito tři Berkové o majetek rozdělili – Jindřichové měli každý po polovině města Jablonné, jedno předměstí a několik vesnic (některé také rozdělené), Hynek Dubský si ponechal Milštejn. Po čase však od jednoho z Jindřichů koupil jeho polovinu Jablonského panství. Hynek měl za manželku Kateřinu z Lemberka, dceru Haška z Lemberka, posledního pána ze svého rodu. Zřejmě zde můžeme hledat počátky úcty ke Zdislavě z Lemberka, brzy se totiž v této větvi berkovského rodu začalo používat jméno Zdislav a Zdislava, jinak velmi výjimečné, později se s Berky pojí i úsilí o její svatořečení, a tak začala být v novověku považována za členku tohoto rodu.

Během husitských válek vystřídal obě poloviny Jablonného několik majitelů z různých dalších větví rodu Berků, ale i jednoho Vartenberka. Obě poloviny spojil ve svých rukou v roce 1447 Jindřich Berka z Dubé, syn Hynka Dubského a Kateřiny z Lemberka. Již jeho starší, časně zemřelý bezdětný bratr Jaroslav zachovával na počátku husitských válek věrnost Zikmundovi Lucemburskému a v tom pokračoval i Jindřich. Po husitství byl stále věren právoplatným králům, Albrechtovi II. Habsburskému a Ladislavu Pohrobkovi, a v době nezletilosti druhého z nich pomáhal Jiřímu z Poděbrad udržet pořádek v zemi a dostat se do postavení správce země. Ve druhé polovině 40. let se také oženil s Jiřího sestrou Eliškou/Alžbětou.

I po zvolení Jiřího za krále pokračoval v jeho podpoře a zastával významné úřady (karlštejnský purkrabí, nejvyšší hofmistr a podkomoří královny, přisedící komorního soudu). To mu umožnilo znovu rozšířit rodový majetek, za husitství ztenčený, a usiloval také o hospodářskou prosperitu svých panství. Například pro Jablonné zařídil u krále nové vydání ztracených privilegií. Stál na králově straně i době, kdy bylo Jiřího postavení otřeseno konfliktem s papežem a zemřel nedlouho před Jiřím (1469-1470, Jiří 1471).

Rozsáhlý majetek pak spravovali tzv. v nedělu jeho synové Jaroslav, Jiří, Jan a Petr, kteří sídlili na hradě Lipý v České Lípě, již učinili centrem svých držav. První dva bratři našli uplatnění v soudnictví (působili porůznu u tří nejvýznamnějších soudů země – zemského, dvorského a komorního), Jan se dobře oženil na Moravu a zastával obdobné funkce tam (podílel se např. na formulování Vladislavského zřízení zemského). Petr pak zřejmě spravoval společný majetek.

První zemřel asi v roce 1493 Jaroslav, znatelně starší než jeho zbylí bratři, a když asi v roce 1501 následoval Jan, rozdělili si v roce 1502 zbylí dva bratři a potomci těch zemřelých majetek. Každý získal čtvrtinu České Lípy s jedním předměstím, čtvrtinu hradu (resp. nyní již zámku) Lipý a část panství. Jablonné připadlo Jiřímu a po jeho smrti v roce 1514 jeho sedmi synům, z nichž však po čtrnácti letech zbyli jen dva a ti panství prodali Zdislavu Berkovi z Dubé.

Nový majitel, pokud víme, první, který nosil jméno Zdislavy z Lemberka, se narodil nejpозději v roce 1480, ale spíše dříve, Jaroslavu Berkovi z Dubé. V roce 1502 získal svůj podíl z majetku spolu s bratrem Adamem, avšak asi po třech letech ho prodali. Další zprávu o Zdislavovi máme pak až z roku 1515, kdy byl přisedícím komorního soudu, pokračoval tedy v tradici svých nedávných předků. O tři roky později koupil od svých bratranců panství Zákupy, ale jen doživotně. V té době však už začal jeho vzestup do nejvyšších pater zemské politiky, při němž nejdříve spolupracoval s vlivným Zdeňkem Lvem z Rožmitálu, ale přežil ve svém postavení jeho pád i opětovný návrat. Při volbě nového panovníka v roce 1526 se přiklonil k Ferdinandovi I. Habsburskému, jakmile zjistil, že má největší naději být zvolen, výrazně ho pak podpořil a stál v čele poselstva, které jelo výsledek volby novému králi do Vídně oznámit. Zastával pak nejvyšší úřady v království (nejvyšší zemský sudí, zemský fojt v Horní Lužici, později nejvyšší hofmistr, předseda komorního soudu a místodržící) a úměrně tomu rozšířil i svůj majetek: 1528 koupil od bratranců Jablonné, 1532 Zákupy dědičně, dále Milštejn a ¼ České Lípy, 1542 získal od krále do zástavy Mělník, 1543 další ¼ České Lípy a 1549 několik vesnic na Mělnicku. Ani z jednoho ze svých tří manželství však neměl potomka, takže než ve vysokém

věku v roce 1553 zemřel, rozdělil majetek svým příbuzným. Z nich měl nejbližší ke svým bratrancům, od nichž původně Jablonné koupil, Jindřichovi a Kryštofovi. První z nich v době Zdislavovy smrti již dlouho nebyl naživu († 1541), a tak se Zdislav postaral o jeho děti, Kryštofovi odkázal Jablonné a jeho mladšímu synovi Zdislavovi Mělník. Žádal ale, aby poručníci tehdy ještě malého Zdislava toto dítě odebrali rodičům a nechali ho řádně vychovávat. Příčinou nejspíš mohl být Kryštofův příklon k luterství. Nicméně Kryštof odešel na onen svět již za rok či dva a majetek zdědili jeho synové Jindřich a zmiňovaný Zdislav, za nějž však vládl jeho starší bratr. Teprve v roce 1565 dosáhl mladý Zdislav zletilosti, převzal Mělník a s bratrem se rozdělili o Jablonné. V Mělníce již „starý“ Zdislav vystavěl luxusní renesanční zámek, takže mladý Zdislav mohl žít tam, vyvstala však otázka, kde bude po rozdělení majetku bydlet Jindřich. Ten tedy nechal zrušit tři poddanské usedlosti, které tvořily vesnici Krotenful (vzniklou snad někdy koncem 14. stol.) a dal si tam postavit zámek Nový Falkenburk. Dnešní stavbě stejného jména však tehdejší zámek nebyl podobný, jednalo se snad o dvoukřídlou stavbu, či o dvě nesouvisející menší budovy, z nichž se snad dochovala jen nějaká zeď v přízemí. Jindřich spravoval po časně smrti svého bratra majetek za jeho sirotky, z nich se dospělosti dožil jen Jan, hospodařil zřejmě dosti dobře a koupil si také sousední panství Lemberk. Podporoval i rozvoj města, jemuž uděloval různá privilegia, dokonce povolil i vznik spolku lukostřelců a vítěze každoroční střelecké soutěže zbavil poddanských povinností.

Již v roce 1589 podělil svého nejstaršího syna Kryštofa penězi na úhradu jeho dluhů a dalšími, z jejichž úroků měl žít, a tím mu jaksí předem dal dědictví; Kryštof pak již neměl mít podíl na otcovském majetku. Další syn Volf zemřel velmi brzy (1599), sotva se mu stačily narodit dvě děti, Jindřich Volf a Eliška Volfomina. Vdova po Volfovi, Helena Lažanská z Bukové, se pak musela na tchánovi soudně domáhat výživného pro sebe a pro své děti. Jindřich však nakonec svůj díl Jablonného prodal Hozlaurům a přenesl na ně i povinnost platit na svá nezletilá vnoučata. Hozlaurům se zde však nedařilo, a tak prodali v roce 1610 svou polovinu Jablonného moravským Berkům – Ladislavovi, po němž ji zdědil jeho syn Jan Jetřich.

Roku 1600 zdědil horní polovinu Jablonného Jindřich Volf Berka z Dubé a o 23 let později zakoupil dolní polovinu od Jana Jetřicha, resp. jeho poručníka Lva Buriana Berky z Dubé za 35.000 kop míšeňských grošů. Mimoto koupil také panství Nemyslovice s Mělnickým Vtelnem, Suchdol či tvrz Petrovice u Prahy. Díky sňatku s Magdalenou Kateřinou ze Žerotína získal statek Malešov. Jindřich Volf započal v Jablonném s násilnou rekatolizací, s čímž mu pomohl císařský komisař Zdeněk Lev

Libštejnský z Kolovrat s armádou. Poté co město přepadli a obsadili opakovaně roku 1632 různé armády, nejprve švédská, pak saská a nakonec císařská, bylo nutné začít s rekonstrukcí Jablonného a staveb v něm. Za časů Jindřicha Volfa se od roku 1630 stalo Jablonné významným centrem farmaceutického průmyslu v Evropě, a to díky těžbě tzv. terry sigillaty, tj. velmi vzácné hlínky sloužící k léčebným terapiím ve formě pilulek, pastilek, ale i zdravotnického nádobí, které s jablonskou značkou dodnes zdobí expozice mnoha evropských muzeí. Jindřich Volf Berka z Dubé byl členem českého místodržitelského sboru a dvorského soudu, ba dokonce prezidentem české komory. Za věrnost císaři byl roku 1640 Ferdinandem III. povýšen do říšského hraběcího stavu jako hrabě Hovora. Roku 1650 byl pohřben do krypty jablonského dominikánského kostela sv. Vavřince.

Z prvního manželství měl dva potomky. Nejstarším dítětem byla dcera Eliška Barbora, která se provdala za Karlíčka z Valdštejna, těžkého alkoholika a hazardéra, který ji nesmírně zadlužil a sužoval život. Po jeho smrti se provdala navzdory protestům rodiny za neurozeného irského důstojníka Johanna Bernarda O'Bern. Dále měl Jindřich Volf z prvního manželství syna Františka Karla Hovoru Berku, který zdědil statky Malešov a Petrovice, kterých se však záhy rodina zbavila a nedlouho na to zemřel. Z druhého manželství měl Jindřich Volf tři potomky – dvě dcery a syna. První Marie Kateřina zemřela ještě jako dítě. Prostřední Marie Terezie vstoupila jako sestra Eleonora do řádu voršilek a stala se abatyší kláštera na Hradčanech. Poslední byl František Antonín, avšak ten byl v této době ještě nezletilý. Proto se regentkou panství stala vdova po Jindřichu Volfovi Eleonora Marie Popelová z Lobkowicz. Ta se roku 1658 provdala za nejvyššího kancléře Království českého Jana Hartvíka z Nostitz, zakladatele falknovské větve. Právě z Falknova (*dnešní Sokolov*) řídila správu Jablonského panství až do roku 1672.

Tehdy se správy ujal již zletilý syn František Antonín hrabě Hovora svobodný pán Berka z Dubé, který získal kromě Jablonného a Nemyslovic také pozůstalost po Lvu Burianu Berkovi, tedy fideikomisy Rychmburk a Dačice, o něž rozpoutal 70letý soudní spor s Fürstenbergem. Mimoto získal po soudních přích s hradeckým biskupstvím statek Úhřetice (Chrast). Za jeho časů mělo Jablonné přibližně 6.000 obyvatel a 360 hospodářství. Věvodilo zde zemědělství, popř. textilní odvětví. Hlavním sídlem i nadále zůstával zámek Nový Falkenburk, který se za jeho časů stal významným centrem středoevropského uměleckého sběratelství. S jeho jménem je spjata zejména stavba klášterního kostela sv. Vavřince, kterou roku 1699 zahájil jakožto pomník svého rodu. Ačkoliv roku 1706 ve své závěti odkázal své alodní statky včetně Jablonného nevlastnímu bratrovi Antonínu Janu z Nostitz, tak je záhy

odkoupila dědička berkovského fideikomisu, vzdálená příbuzná Františka Beatrix Kinská rozená Berková z Dubé, a to právě proto, aby mohla dostavět onen pomník rodu Berků z Dubé – kostel sv. Vavřince. Ovšem ani ona se dostavby nedožila. Tu dovedl do konce až její nevlastní bratr Václav Vojtěch hrabě Bruntálský z Vrbna, přičemž její osobou se setkáváme s Berky z Dubé v Jablonném naposledy. Velmi výraznou památkou na ni jsou sochy na obvodu morového sloupu na náměstí, které nechala vyrobit ve slavné kosmonoské dílně u bratří Jelínků, či sochy sv. Jana Nepomuckého a sv. Zdislavy před dnešní bazilikou (původně však u Pilského rybníka), na jejichž podstavcích jsou právě erby Františky Rosalie Beatrix Berkové. Tím skončily dějiny Berků z Dubé na Jablonném a tím i nejvýznamnější kapitola dějin města Jablonného.

Rozdělení Jablonného

½ města, horní předměstí, Kněžice, Heřmanice, Markvartice		½ města, dolní předměstí, Krottenful, Česká Ves, Petrovice, Kněžice,	
1383-1386	Jindřich Jednooký		
1391	Jindřich ml.	1391	Jindřich st.
1418	Beneš z Vartenberka	1402?	Jindřich ml.
1433	Chval	1402	Václav
	Pavel	1405	Hynek Dubský
		1413	Jindřich
1447	Jindřich		
1470	Jaroslav, Jiří, Jan a Petr		
1502	Jiří		
1503-1507	Václav, Jindřich, Hynek, Albrecht, Kryštof, Petr, Jaroslav (do 1528 zbyli jen Jindřich a Kryštof)		
1528	Zdislav		
1553	Kryštof		
1554	Jindřich st., Zdislav		
1565	Jindřich st.	1565	Zdislav († 1575)
1599	Markéta Hozlaurová z Liběchova	1575	Sirotci po Zdislavovi (Jan), spravováno Jindřichem st. do 1593
1601	Vladislav Hozlauer z Hozlau		
1610	Ladislav (panství pronajato)	1601	Jindřich Volf (do 1623 pod poručnictvím matky Eleny)
1613	Jan Jetřich		
1623	Jindřich Volf		

Martin Aschenbrenner a Jan Rucz